

גשר על מים סוערים: מעורבות טורקיה במערכת הבין-לאומית והבין-לאומית

גליה לינדנשטראוס, עוזד ערן

בשנים האחרונות טורקיה מנסה לבסס את מדיניות החוץ שלה על דוקטרינת "העומק האסטרטגי" (Strategic Depth) שהציע אחמט דאטולו (Ahmet Davutoglu),¹ היועץ הבכיר לשעבר לענייני חוץ של ראש הממשלה רג'פ ארדואן (Recep Erdogan) וכיום שר החוץ הטורקי. לפי מדיניות זו, משקלה של מדינה במערכת הבין-לאומית נקבע על ידי מקומה הגאוגרפי-אסטרטגי ועל ידי העומק ההיסטורי שלה. מבחינה זאת טען דאטולו שמצבה של טורקיה ייחודי בזכות מקומה הגאוגרפי באזור של חיבור בין יבשות ובזכות הקשרים ההיסטוריים שלה עם הבלקן, עם המזרח התיכון ועם מרכז אסיה.² יש אף המזהים בדוקטרינה זו יסודות נאו-עות'מאנים ואת רצונה של טורקיה להגביר את עצמתה הרכה (soft power) ואת השפעתה במערכת הבין-לאומית. המשמעות המעשית של אימוץ דוקטרינה זאת באה לידי ביטוי בעליה במספר יוזמות הגישור שקידמה טורקיה בעולם, בייחוד בנוגע לסכסוכים אזוריים. באופן פרטני יותר, המדיניות של טורקיה כלפי שכנותיה זכתה לכינוי "אפס בעיות",³ והכוונה הייתה לנסות ולהקדיש מאמצים רבים כדי למנוע משברים אפשריים עמן.

דוקטרינת העומק האסטרטגי באה לידי ביטוי בשנה האחרונה בכמה מהלכים דיפלומטיים שיזמה טורקיה – הצעות לתיווך בין ארצות הברית לאיראן, המשך התיווך בין ישראל לסוריה, ומה שזכה לכינוי "דיפלומטיית הכדורגל" הנוגעת לניסיונות של הטורקים לשפר את היחסים עם ארמניה, ניסיונות ששיאם היה בביקורו ההיסטורי של נשיא טורקיה בארמניה. מלבד זה, כחלק מן התגובות של טורקיה למשבר בגאורגיה הועלתה הצעת מתווה לשיתוף פעולה ולעידוד יציבות בקווקז, מתווה הכולל את רוסיה, את טורקיה ואת מדינות הקווקז הדרומיות. טורקיה אף עודדה את חידוש

השיחות בין הצדדים היריבים בקפריסין בעקבות תוצאות הבחירות לנשיאות בצד היווני של קפריסין, שנערכו בפברואר 2008 והביאו לעלייתו של מנהיג מתון התומך בהסדר. מלבד יוזמות אלו, לאחר יותר מארבעים שנה, נבחרה טורקיה פעם נוספת כחברה לא קבועה במועצת הביטחון של האו"ם.

שלא כהתפתחויות דיפלומטיות חיוביות אלו, לא חלה השנה התקדמות בנושא הכורדים. בעיית הטרור מצד ארגון הפועלים הכורדי – הפ.ק.ק – נותרה בעינה, ואף החריפה, וכך גם התגובה האופיינית של טורקיה בעקבות פיגועים מסוג זה, אשר באה לידי ביטוי בהכנסה חוזרת ונשנית של כוחות טורקיים לשטח עיראק לצורך מרדף אחר לוחמים כורדים. אמנם בשנה האחרונה חלה התקדמות בהיקף שיתוף הפעולה המודיעיני בין ארצות הברית ובין טורקיה בנוגע לפעילות ארגון הפ.ק.ק בצפון עיראק, וארצות הברית אף קיבלה בהבנה את הפעילות האווירית והיבשתית של טורקיה באזור. עם זאת, דומה כי על אף ניסיונותיה של ארצות הברית להתקרב לטורקיה, לא חל שינוי של ממש בתפיסת הציבור הטורקי את ארצות הברית, לפחות עד בחירתו של ברק אובמה לנשיאות. נראה כי בחירה זו תרמה במידת מה לשיפור תדמיתה של ארצות הברית בעיני הטורקים.⁴

טורקיה והסביבה הקרובה

בהסתכלות על הסביבה הקרובה, קיימים חששות גדולים בטורקיה אשר לעתיד עיראק. אמנם בכוונתה של ארצות הברית לסגת מעיראק לקראת שנת 2011, אך יש גם קריאות בארצות הברית להאיץ את התהליך. הטורקים חוששים שמא תביעות הכורדים להקמתה של פדרציה אתנית רופפת בעיראק מסתירות למעשה את הכוונות האמתיות של הכורדים, הנוגעות לרצונם להקים מדינה עצמאית. אף שטורקיה מתנגדת נחרצות להקמתה של מדינה כורדית עצמאית, אפשר להעריך כי דווקא הקמת מדינה כזו, שכל הנראה לטורקים תהיה ההשפעה הרבה ביותר עליה מבין המדינות השכנות, יכולה לחזק את מעמדה באזור. כבר כיום יש לאנשי עסקים טורקים השקעות נרחבות בצפון עיראק, ועל כן יש להם למעשה אינטרס לשמור על היציבות באזורים הכורדיים.

חששות הטורקים מפני הקמתה של מדינה כורדית עצמאית גם מסבירים חלק מההתקרבות בשנים האחרונות בין טורקיה ובין איראן, שגם היא בין המתנגדות הבולטות להקמתה של מדינה כורדית עצמאית ולנוכחות של כוחות אמריקניים בעיראק. בולט במיוחד בהקשר זה היה ביקורו של מחמוד אחמדינג'אד בטורקיה באוגוסט 2008. ביקור זה נערך באיטנבול ולא באנקרה, והוגדר "פגישת עבודה" ולא ביקור רשמי, כדי שלא יחולו עליו כללי הטקס הרשמיים, וכך יוכל אחמדינג'אד

להימנע מביקור במוזולאום של אטאטורק, אבי החילוניות הטורקית.⁵ הגמישות של טורקיה בנושא זה, שאינה אופיינית, מעידה אולי על החשיבות הרבה שהיא מייחסת כיום לקידום יחסיה עם איראן.

סוגיה נוספת המעסיקה כיום את הקהילה הבין-לאומית ונוגעת בין היתר ליחסי טורקיה-איראן היא סוגיית הגרעין האיראני. עמדתה של טורקיה היא שבשלב זה יש לעשות מה שאפשר כדי למנוע התלקחות אשר יכולה להיות תוצאה של פעולת מנע מצד ישראל או ארצות הברית. הטורקים חוששים פחות מאיום גרעיני מצד איראן עליהם, אך מודאגים מכך שהניסיונות של איראן להשגת נשק כזה מביאים לחוסר יציבות באזור. ראש ממשלת טורקיה ארדואן גילה אהדה מסוימת לעמדתה של איראן בנוגע לחוסר הלגיטימיות שבהתנהלות מדינות אשר מצד אחד מחזיקות בנשק גרעיני ומצד אחר מעוניינות למנוע מאיראן את השגתו של נשק זה. עם זאת, נראה שקיים ויכוח בטורקיה בנוגע למשמעויות הנגזרות ממצב שבו איראן תחזיק נשק גרעיני – הצבא וקבוצות העילית החילוניות מודאגות ממדיניות הגרעין האיראנית, ואילו מנהיגי מפלגת הצדק והפיתוח וקבוצות העילית החדשות אינם שותפים לחששות אלו. עם זאת, למרות קיומו של ויכוח כזה, לא נשמעות בטורקיה קריאות לפיתוח יכולת גרעינית עצמאית בשלב זה. אפשר להסביר היעדר קריאות מסוג זה גם על רקע המטריה הגרעינית שטורקיה נהנית ממנה כחברה בברית נאט"ו.

במקביל להתקרבות בין טורקיה ואיראן, שיפור ניכר חל בשנים האחרונות ביחסים בין סוריה לטורקיה. שיפור זה נובע מהאינטרסים המשותפים של שתי המדינות בנוגע לעתיד עיראק ומהצורך של סוריה להיחלץ מהבידוד הבין-לאומי שכפה עליה ממשל בוש.⁶ צורך זה הביא את סוריה להציג עמדות פשרניות אל מול טורקיה, למשל בנושא המים. השיפור ביחסים קיבל השנה ביטוי בין היתר בתפקיד המרכזי שקיבלה עליה טורקיה בתיווך בין ישראל ובין סוריה. בפעילות דיפלומטית זו התקיימו ארבעה סבבי משא ומתן לא ישירים בין הצדדים, ואף הייתה כוונה לקיים סבב חמישי. סבב זה נדחה עקב ההחלטה על בחירות בישראל. לקראת סוף השנה התקיים ביקור בזק של ראש ממשלת ישראל אהוד אולמרט באנקרה, כדי לנסות ולקדם את המשא ומתן עם סוריה. ערב הביקור אמר אולמרט בכנס השנתי של המכון למחקרי ביטחון לאומי: "הוצאתה של סוריה מציר הרשע היא אינטרס אסטרטגי עליון של מדינת ישראל" וכן: "הסכם שלום עם סוריה הוא בר השגה".⁷ בביקור נפגש אולמרט עם ראש ממשלת טורקיה ארדואן, עם נשיאה עבדוללה גול (Abdullah Gül), ועם שר החוץ שלה דאז עלי בבקאן (Ali Babacan), ונטען בעיתונות כי חלה בו התקדמות לקראת גיבוש מסמך גישור שיאפשר משא ומתן ישיר בין הצדדים.⁸ עם זאת, בעקבות מבצע "עופרת

יצוקה" בעזה, שהחל בסוף דצמבר, החליטו הסורים על השעיית השיחות, והטורקים השעו את עצמם מתפקידם כמתווכים, אם כי ארדואן רמז שטורקיה תחזור למלא תפקיד זה באמרו: "השלוש בין ישראל לסוריה עוד לא מת".⁹

במשך השנה כמעט לא חלו אירועים משמעותיים ביחסי ישראל-טורקיה, אך בעקבות מבצע "עופרת יצוקה" סבלו היחסים זעזוע קשה. אמנם גם בעבר התפתחויות שליליות ביחסים בין ישראל ובין הפלסטינים לרוב גררו ביקורת קשה מצד טורקיה, אך ביקור אולמרט באנקרה כמה ימים בלבד לפני תחילת המבצע תרם לכך שהטורקים הרגישו כי הם נקלעו לפינה. כך מצד אחד נוצר רושם שטורקיה ידעה אולי מראש על המבצע ולא מנעה אותו, ומהצד האחר אם לא ידעה דבר, הרי לכאורה חשיבותה אינה כה גדולה כפי שחשבו מנהיגיה. בעת המבצע ולאחר מכן התבטא ראש ממשלת טורקיה ארדואן כמה פעמים בחריפות רבה נגד ישראל. בין היתר הוא הצהיר כי מבצע מתמשך בעזה יהיה "פשע נגד האנושות" וכי הוא מבטא חוסר כבוד מצד ישראל לניסיונות התיווך מצד הטורקים.¹⁰ מלבד זה, הוא אמר שישראל מבצעת מעשים לא אנושיים בעזה, ואלה יגרמו לה להשמיד את עצמה.¹¹ לאחר העברת החלטת מועצת הביטחון 1860, שקראה להפסקת אש מידית, אמר ארדואן שאין לאפשר לישראל להיכנס למוסדות האו"ם כל עוד היא אינה מקיימת את ההחלטה. גול, נשיא טורקיה, הזהיר שפעולותיה של ישראל יביאו לחוסר יציבות באזור.¹² תקרית דיפלומטית קשה אף התרחשה במושב שיוחד ללחימה בעזה בוועידה הכלכלית בדאבוס, שהשתתפו בה נשיא ישראל שמעון פרס וארדואן; כשזה האחרון עזב בזעם את המושב במחאה על דברי הנשיא פרס ועל שלא ניתנה לו זכות תגובה מספקת עליהם.

מלבד הרמה המדינית, המתוחות בין טורקיה לישראל באה לידי ביטוי גם ברמה העממית יותר כאשר התקיימו הפגנות ענקיות נגד ישראל בטורקיה, וכן היו קריאות לניתוק יחסי הסחר והיחסים הביטחוניים בין המדינות. בולטת במשבר זה הייתה גם תגובת הנגד של ישראל, כאשר הופצו ברשת האינטרנט קריאות שלא לנסוע לטורקיה. הקריאות זכו לתהודה רחבה. בהקשר זה השאירה את חותמה על דעת הקהל בישראל נסיעתה של קבוצת הכדורסל בני השרון לאנקרה וחששה לעלות לשחק למראה הקהל הזועם באולם. יש להדגיש שמשקל התיירות מישראל לעומת כלל התיירות הנכנסת לטורקיה אינו גדול,¹³ אך למרות זאת לקשר ישיר בין אזרחי שתי המדינות יש חשיבות.

בנוסף לביקורת הנרחבת של טורקיה על ישראל, גם לתפקיד המרכזי שהיה למצרים ולצרפת בניהול ופתרון המשבר הייתה השפעה רבה על דחיקתה של טורקיה ממילוי תפקיד המתווכת הראשית. עם זאת, יש להדגיש שטורקיה לא נואשה מניסיונות התיווך

בסכסוך; מלבד התפקיד שמילאו הטורקים בשכנוע חמאס להסכים להכריז על הפסקת אש,¹⁴ השתתף גול, נשיא טורקיה, בוועידה בשארם א-שיח' בסיום המשבר, עם הנציגים הבכירים מהאיחוד האירופי ועם מזכ"ל האו"ם. יש לציין עוד שטורקיה רואה בסירובה של ישראל ובסירוב של חלק מהקהילה הבין-לאומית לנהל משא ומתן עם חמאס משגה שמוביל להידרדרות המצב בעזה. יש להדגיש שמפלגת הצדק והפיתוח מזדהה במובנים רבים עם חמאס מכיוון ששתיהן נבחרו בבחירות דמוקרטיות, ויש ערעור על מידת הלגיטימיות של שלטונן, בין היתר בגלל הבסיס האסלאמי שלהן.

טורקיה והאיחוד האירופי

טורקיה ממשיכה להתקרב למדינות במזרח התיכון, ובמקביל, נראה שלא חלה השנה התקדמות של ממש במאמציה של טורקיה להיכנס לתוך האיחוד האירופי, ואפשר אף לטעון שחלה נסיגה מסוימת בתהליך. מלבד ההתנגדות הקיימת באירופה להצטרפות טורקיה לאיחוד, כמה התפתחויות פנימיות שהתרחשו בטורקיה מטילות צל כבד על סיכויי הצלחת המהלך. המאבק הנמשך בין העילית החילונית הישנה וראשי הצבא ובין מפלגת הצדק והפיתוח בעלת הזיקה לעקרונות אסלאמיים וקבוצות העילית החדשות מעיד בעיני רבים באירופה על הצדדים הבעייתיים בדמוקרטיה הטורקית. מאבק זה בא לידי ביטוי חריף השנה בתביעה לבית המשפט לחוקה במרס 2008 להפסיק את פעילותה של מפלגת השלטון, מפלגת הצדק והפיתוח, בשל מדיניות החורגת מעקרון החילוניות. ביולי 2008 החליט בית המשפט לדחות את התביעה. עם זאת, ברוב של עשרה שופטים מול שופט אחד הוחלט שאכן המדיניות של מפלגת הצדק והפיתוח אינה תואמת את עקרון החילוניות. שישה שופטים בלבד, אף שנדרש רוב של שבעה שופטים לקבלת החלטה כזו, סברו שהדבר מצדיק את סגירת המפלגה. סגירתה של המפלגה, שזכתה בבחירות הכלליות אשר נערכו בטורקיה ביולי 2007 בכמעט 47 אחוזים מן הקולות, יכלה להיות הרסנית מבחינה תדמיתית של טורקיה כמדינה דמוקרטית. העובדה שרק על חודו של קול לא נסגרה המפלגה לא מנעה לגמרי פגיעה זו בתדמית. גם עומק החשדות והמסתורין סביב ארגון ארגנקון (Ergenekon), ארגון חילוני קיצוני, שכמה מפעיליו נעצרו השנה, עורר סערות בטורקיה ואף מחוצה לה. נטען שארגון זה היה מעוניין לנקוט פעולות אלימות שהיו מערערות את היציבות הפוליטית ומביאות להפלת השלטון של מפלגת הצדק והפיתוח. בעוד שבעילית החילונית הדגישו שהאשמות נגד ארגון זה מוגזמות ואף שקריות, בקרב קבוצות העילית החדשה הדגישו כי קיומו של ארגון כזה בטורקיה – שאף נטען כי עם חבריו נמנים אנשי צבא

בכירים לשעבר ואישים נוספים מהעילית החילונית – מעיד שיש למעשה בטורקיה שלטון צללים (Deep State) לצד הממשלה הריבונית.

מלבד הבעיות הקיימות בין העילית החילונית ובין מפלגת הצדק והפיתוח, מעיבה על אפשרות הצטרפותה של טורקיה לאיחוד האירופי גם עצירתן של הרפורמות בנוגע לכורדים, והדבר יקשה על טורקיה להוכיח בבוא העת שהיא ממשיכה לעמוד בקריטריונים לקבלה לאיחוד. קיים ויכוח בשאלה אם העצירה ברפורמות מקורה בחששותיה של מפלגת הצדק והפיתוח מלנקוט מדיניות מעוררת מחלוקת שעלולה הייתה לפגוע בתמיכה בה בבחירות המקומיות, שנקבעו למרס 2009 או שמא מדובר בשינוי מהותי יותר במדיניות מפלגת הצדק והפיתוח.¹⁵ אלו שטוענים כי מדובר בשינוי מהותי אף רומזים למעין הסכמה שהושגה בין מפלגת הצדק והפיתוח ובין ראשי הצבא, שלפיה לא תציג מפלגת הצדק והפיתוח מדיניות מהפכנית בנוגע לכורדים, ואילו הצבא לא יחתור תחתיה.¹⁶

שלא כהתפתחויות פנימיות אלו, הבעייתיות בעיני האירופים, הדגים המשבר בגאורגיה באוגוסט 2008 שטורקיה נותרה חשובה מבחינה גאואסטרטגית מול רוסיה, גם בעידן שלאחר סיום המלחמה הקרה. הביקורת על התגובה הרפה של המערב מול המדיניות הכוחנית הרוסית נגד גאורגיה מחזקת את הטוענים שהאיחוד האירופי יכול להפיק רווחים פוליטיים וצבאיים מהעמקת היחסים עם טורקיה, שכנתה של גאורגיה. המשבר באוגוסט אף הדגים את הבעייתיות בבניית צינורות להובלת משאבי אנרגיה העוברים דרך גאורגיה, כדי לעקוף את ארמניה, שלטורקיה ולאזרבייג'אן יש עמה מחלוקות. מבחינה זאת סביר להניח שהאיחוד האירופי גם הוא יהיה מעוניין עתה בסיוע מצד טורקיה לפתרון הסכסוך בנגורנו-קרבאך מכיוון שסכסוך זה מקשה אף הוא על ההתנהלות מול רוסיה באזור הקווקז. הפשרה ביחסים בין טורקיה ובין ארמניה תוכל לתרום לשיפור ביחסים בין ארמניה ובין אזרבייג'אן, אשר טורקיה היא בעלת הברית הקרובה ביותר שלה. מנגד, הידרדרות ביחסים בין ארמניה ובין אזרבייג'אן יכולה להביא להתגברות בהשפעתה של רוסיה בקווקז מכיוון שרוסיה היא בעלת בריתה של ארמניה.

הקשיים בקבלתה של טורקיה לאיחוד מצד אחד והצורך במניעת התרחקות טורקיה ממדינות המערב מצד אחר מגבירים את הסיכויים לכך שתוצע לטורקיה "שותפות עם זכויות יתר" (Privileged partnership) באיחוד, רעיון שנשיא צרפת ניקולא סרקוזי וקאנצלרית גרמניה אנגלה מרקל תומכים בו.¹⁷ עם זאת, לא ברור אם טורקיה תהיה מוכנה להסתפק במעמד מיוחד ולא בחברות מלאה. הטורקים טוענים שהבעיות הקיימות כיום בנוגע לעמידה בקריטריונים לקבלה לאיחוד האירופי אינן

יכולות להצדיק את חוסר הנכונות של מנהיגי מדינות באיחוד להעניק לה התחייבות עקרונית לקבלתה אל שורותיו. הבעיה היא גם שסוגיית הכניסה של טורקיה לאיחוד האירופי חורגת הרבה מעבר לשאלת הרווחים הכלכליים והפוליטיים הטמונים בהצטרפות כזו. כך קבלתה של טורקיה כחברה באיחוד נוגעת גם לשאלות הקשורות לזהות, שהאוכלוסייה הטורקית מתחבטת בהן, בייחוד בעידן הנוכחי. אמנם אפשר לצפות שמדינות האיחוד יעשו מאמץ רב לשלב בין הרעיון של "שותפות עם זכויות יתר" ובין תמריצים כלכליים, שיקלו על טורקיה את קבלת הרעיון הזה, אך המשבר הכלכלי העולמי יקשה בשלב זה על הצגת מערכת תמריצים משמעותית. המשבר הכלכלי העולמי אף צפוי להשפיע לרעה על התפתחויות כלכליות בתוך טורקיה, וייתכן שלאילו יהיו השלכות על מידת יציבות השלטון של מפלגת הצדק והפיתוח. עוד בשנת 2008 ירד מאוד שיעור הצמיחה בטורקיה. קצב הצמיחה ב-2008 אמנם נותר חיובי, אך לא אפשר ייצור משרות חדשות בהיקף המספיק להתמודדות עם בעיית האבטלה בטורקיה בכלל ועם בעיית האבטלה של צעירים בה בפרט.¹⁸

מבט קדימה

מבחינת יחסי ישראל-טורקיה, בשנה הקרובה יידרש מאמץ ניכר מצד שתי המדינות לשיקום היחסים. חלק מההידרדרות ביחסים בעקבות מבצע "עופרת יצוקה" אפשר לייחס לתהליך מתמשך של התרחקות בין המדינות וקיומם של פחות אינטרסים משותפים, ואילו חלק ממנה נובע גם מהתפקיד הפעיל יותר שטורקיה מנסה לקבל עליה בתיווך אזורי, והאתגרים שתפקיד זה מציב בפניה ובפני מדינות אחרות. כך, למרות רצונה של טורקיה להציג את עצמה בתור "מתווך הוגן", במשברים חריפים, דוגמת מבצע "עופרת יצוקה", מתגלות גם המגבלות של מדיניות זו, כאשר טורקיה מתקשה לשמור על עמדה פומבית מאוזנת בין שני הצדדים. פתרון אפשרי לבעיה זו הוא קבלה של טורקיה בתור "מתווכת מוטה", אך כזו "שיכולה להביא את הסחורה", בין השאר בזכות יחסיה הטובים עם חמאס ויחסיה המתחממים עם סוריה ועם איראן. השאלות החשובות בהקשר זה הן האם טורקיה מוכנה למלא תפקיד כזה ואם ישראל תהיה מוכנה לקבל ביקורת חריפה מצד טורקיה אם היא מלווה גם בהישגים מדיניים. צפוי שהיחסים הטובים אשר נוצרו בין טורקיה לסוריה ובין טורקיה לחמאס יימשכו. לעומת זאת, היחסים בין טורקיה לאיראן נשענים על יסודות רעועים יותר, בין היתר בשל חתירתה של איראן להגברה ניכרת של השפעתה באזור. מבחינה זו לא ברור כמה זמן עוד תוכל איראן שלא להפריע לכוונות של הטורקים להגביר את השפעתם. הדבר בלט למשל בכך שאיראן התנגדה לכל התקדמות בשיחות השלום,

בתיווך הטורקים, בין ישראל ובין סוריה. מבחינת ישראל, ההתקרבות בין סוריה ובין איראן וההתקרבות של טורקיה לשתי מדינות אלו הן התפתחויות מדאיגות, ואילו ל"ניתוק" סוריה מהציר הרדיקלי יכולה להיות תרומה לא רק בהפחתה אפשרית של מספר האיומים על ישראל אלא גם בהיבטים מורליים של פגיעה בציר הרדיקלי. מלבד זה, התקדמות בתהליך השלום הובילה בעבר, וצפוי שתוביל גם בעתיד, לשיפור ביחסי ישראל-טורקיה. מנגד, הידרדרות לאלימות, בפרט בין ישראל לפלסטינים, צפוי שתעצים את הנזקים אשר כבר נגרמו ליחסי ישראל-טורקיה בעקבות מבצע "עופרת יצוקה". מבחינת יחסי טורקיה-ארצות הברית, הטורקים מצפים שלהבדיל מהגישה החד-צדדית של ממשל בוש, ישים הממשל בראשות אובמה דגש רב יותר בשיח אמתי ודו-סטרי בין ארצות הברית ובין בעלות בריתה. צוות החוץ והביטחון שבחר אובמה – מזכירת המדינה הילרי קלינטון, היועץ לביטחון לאומי ג'יימס ג'ונס ומזכיר ההגנה רוברט גייטס – צפוי להיות צוות קשוב ומודע לצורכי הטורקים, בין היתר על רקע תפקידיו הקודמים של ג'ונס בברית נאט"ו והמשך כהונתו של גייטס כמזכיר ההגנה. עם זאת, האפשרות שארצות הברית תכיר באסון העם הארמני כבג'נוסייד שביצעו הטורקים טומנת בחובה פוטנציאל לקרע בין טורקיה וארצות הברית. כבר עתה ארגוני הפזורה הארמנית הגבירו את הלחץ בכדי להביא לאישור החלטה היסטורית כזו תוך ניסיון לנצל את הצירוף של תמיכתם בעבר של בכירים בממשל האמריקאי החדש בהכרה כזו – בכלל זאת של ברק אובמה והילרי קלינטון – וקיומו של רוב דמוקרטי בשני בתי הקונגרס.¹⁹ נטען אף שאחת הסיבות להתקרבות בין טורקיה ובין ארמניה בשנה האחרונה הייתה החשש של טורקיה שמא ללא התקדמות במגעים הישירים עם ארמניה לא יהיה אפשר לשכנע את האמריקנים שלא לאשר החלטה בדבר הכרה כזאת.

בהסתכלות לשנה הקרובה, פתיחה אפשרית של ערוץ משא ומתן ישיר בין ארצות הברית לאיראן תפחית למעשה את הצורך בתרומה של תיווך טורקי. גם התקדמות בשיחות בין ישראל ובין סוריה, אם תהיה, תחייב מעורבות מצד ארצות הברית, שגם כנראה תעשה את התיווך מצד טורקיה משמעותי פחות. גם התקדמות במשא ומתן בין ישראל ובין הפלסטינים נראית תלויה במידת המחויבות של ממשל אובמה לתהליך יותר מאשר במעורבותה של טורקיה בו. התפתחויות כאלה עלולות לפגוע ביוקרתה של טורקיה כמתווכת וביכולתה לממש את דוקטרינת "העומק האסטרטגי" שלה, ובו בזמן הן תואמות את מה שנתפס כאינטרס של טורקיה כיום – פתרון סכסוכים בין מדינות הקרבות אליה גאוגרפית ומדיניות "אפס הבעיות" שלה בנוגע לשכנותיה.

הערות

- 1 הרעיון של עומק אסטרטגי מתייחס לספר בשם זה שפרסם דואטולו בטורקית בשנת 2001. יש להדגיש שהשימוש של דואטולו במונח זה – "עומק אסטרטגי" – חורג מהשימוש המקובל בהקשר הצבאי.
- 2 A. Davutoglu, "The Clash of Interests: An Explanation of the World (Dis)order", *Perceptions*, 2(4) (December 1997-February 1998); A. Murinson, "The Strategic Depth Doctrine of Turkish Foreign Policy", *Middle Eastern Studies*, 42(6) (November 2006), pp. 947-948; J. W. Walker, "Strategic Depth' and Turkish Foreign Policy", *Insight Turkey*, 9(3) (2007), pp. 33-34.
- 3 A. Davutoglu, "Turkish Foreign Policy Vision: An Assessment of 2007", *Insight Turkey*, 10(1) (2008), p. 80.
- 4 "Turks Optimistic of Improved U.S. Ties with Obama Presidency", *Hurriyet DailyNews* (January 20, 2009), <http://www.hurriyet.com.tr/english/world/10811298.asp?gid=244>
- 5 S. Cagaptay, "Turkey Bows to the Dark Side", *Los Angeles Times* (August 19, 2008), <http://www.latimes.com/news/opinion/commentary/la-oe-cagaptay19-2008aug19,0,1494855.story>
- 6 S. Moubayed, "Turkish-Syrian Relations: The Erdoğan Legacy", *SETA Policy Brief*, 25 (October 2008), http://www.setav.org/document/Policy_Brief_No_25_Sami_Moubayed.pdf
- 7 "Prime Minister Ehud Olmert's Speech at the Institute for National Security Studies Annual Conference", (December 18, 2008), [http://www.inss.org.il/upload/\(FILE\)1229840156.pdf](http://www.inss.org.il/upload/(FILE)1229840156.pdf)
- 8 ברק רביד, "טורקיה מגבשת מסמך שיאפשר משא ומתן ישיר בין סוריה לישראל", **הארץ**, 25 בדצמבר 2008, <http://www.haaretz.co.il/hasite/spages/1049983.html>
- 9 "Erdogan: Israel broke 6-month truce", *Jerusalem Post* (January 25, 2009), <http://www.jpost.com/servlet/Satellite?cid=1232643740818&pagename=JPost%2FJPArticle%2FShowFull>
- 10 "Erdoğan angered by Israel's Gaza campaign", *Today's Zaman* (December 29, 2008), <http://www.todayszaman.com/tz-web/detaylar.do?load=detay&link=162602>
- 11 H. Keinon "Israel: Erdogan's words 'unacceptable'", *Jerusalem Post* (January 5, 2009), <http://www.jpost.com/servlet/Satellite?cid=1230733177704&pagename=JPost%2FJPArticle%2FShowFull>
- 12 "Turkish President Gul denounces Israeli attacks on Gaza", *Hurriyet DailyNews* (December 28, 2008), <http://www.hurriyet.com.tr/english/domestic/10657842.asp?scr=1>
- 13 בשנת 2008 ביקרו כ-26 מיליון תיירים בטורקיה. ההערכות הן שמתוך מספר זה, כ-650 אלף, הם ישראלים.
- 14 "More than 26 Million Tourists visit Turkey in 2008", *The Journal of Turkish Weekly* (December 30, 2008), <http://www.turkishweekly.net/news/62569/more-than-26-million-tourists-visit-turkey-in-2008.html>
- 15 "Turkey convinces Hamas on ceasefire with Israel, top official says", *Hurriyet DailyNews* (January 19, 2009), <http://www.hurriyet.com.tr/english/world/10807124.asp>
- 16 C. Ülserver, "Why AKP has Changed", *Hurriyet DailyNews* (November 18, 2008), <http://www.hurriyet.com.tr/english/world/10807124.asp>

- hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/haber.aspx?id=10380946&yazarid=294
"The Worrying Tayyip Erdogan", *The Economist* (November 27, 2008), http://www.economist.com/world/europe/displaystory.cfm?story_id=12696853 16
- J. Dempsey and D. Bilefsky, "European Leaders greet Sarkozy with mixture of hope and Caution", *International Herald Tribune* (May 7, 2007), <http://www.iht.com/articles/2007/05/07/news/europe.php> 17
- I. O. Lesser, "Crisis may have Dramatic Effect on Turkey's Relations", *Today's Zaman* (November 3, 2008), <http://www.todayszaman.com/tz-web/detaylar.do?load=detay&link=160496> 18
- לפי נתוני האבטלה הרשמיים בטורקיה, שיעור האבטלה הוא עשרה אחוזים כמעט, ואילו על פי נתונים לא רשמיים, אחוזי האבטלה מגיעים אף ליותר מ-18 אחוזים.
- Y. Kanli, "Is Unemployment rate 9.8 or 18.6 Pct?" *Hurriyet Daily News* (November 19, 2008), <http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/haber.aspx?id=10389621&p=2>
- A. Zaman, "Turkey and the United States under Barack Obama: Yes They Can", *GMF Analysis: On Turkey* (November 13, 2008), http://www.gmfus.org/doc/Amberin_Analysis_Turkey_US1108_FINAL.pdf 19